

Standardy międzynarodowe dotyczące opieki nad ocalałymi z przemocy seksualnej w konflikcie zbrojnym (część 1).

Artykuł został sfinansowany z grantu MARIO

Autorka: dr Katarzyna Czeszejko-Sochacka

Kierowniczka projektu MARIO w Fundacji the Polish Center for Torture Survivors:
adw. Aleksandra Nędzi-Marek, MSc in Law, MA in Human Rights & Democracy

1. Prawo do wolności seksualnej jako jedno z podstawowych praw człowieka.

Prawa człowieka chronione są zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym. W ramach międzynarodowego systemu wyróżnić można system uniwersalny (związany z działalnością Organizacji Narodów Zjednoczonych, dalej: ONZ) i system regionalny/europejski (związany z europejskimi organizacjami międzynarodowymi, przede wszystkim zaś Radą Europy, Unią Europejską, Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (dalej: OBWE)¹. Fundament powszechnego systemu praw człowieka funkcjonującego w ramach ONZ stanowi Powszechna Deklaracja Praw Człowieka² (dalej: PDPCz) oraz Karta Narodów Zjednoczonych (dalej: Karta NZ)³. Oba dokumenty podkreślają doniosłość praw człowieka i jego godność, która jest niezbywalna i przyrodzona.

Wolność seksualna jest jednym z podstawowych praw człowieka, dotyczy bowiem jego najbardziej intymnej sfery. Według organizacji *Trial International* do grona osób, które są najbardziej narażone na przemoc seksualną w konfliktach zbrojnych (*Conflict-Related Sexual Violence*, w skrócie: CRSV) należą: kobiety i dziewczęta, wdowy, uchodźcy, migranci, więźniowie, a także osoby należące do określonej grupy etnicznej oraz osoby powiązane z siłami zbrojnymi⁴. Skutki CRSV często towarzyszą ofiarom przez całe ich życie. Zalicza się do nich: długotrwałe psychologiczne problemy, w tym zespół stresu pourazowego (dalej: PTSD), problemy ze snem, społeczne wykluczenie, urazy fizyczne, które często uniemożliwiają

¹ P. Domagała, *Praktyczny przewodnik w zakresie międzynarodowej pomocy prawnej w sprawach karnych*, Lublin 2023, s. 8.

² Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> (dostęp: 06.08.2024).

³ Karta Narodów Zjednoczonych https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php (dostęp: 07.08.2024).

⁴ Trial International, *Sexual Violence*, <https://trialinternational.org/topics-post/sexual-violence/#section-2> (dostęp: 11.08.2024).

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

podjęcie zatrudnienia, denializm, a także potomstwo, które przyszło na świat w wyniku wojennych gwałtów (tzw. *Children Born of War*; w skrócie: CHiBOW).

Warto w tym miejscu zauważyć, że w 2015 r. dzień 19 czerwca został ogłoszony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ (dalej: ZO ONZ) Międzynarodowym Dniem Eliminacji Przemocy Seksualnej w Konfliktach Zbrojnych⁵. Jego celem jest podniesienie świadomości o potrzebie położenia kresu przemocy seksualnej związanej z konfliktami, ale także uhonorowanie ofiar oraz osób, które przeżyły przemoc seksualną i oddanie hołdu tym, którzy poświęcili życie walcząc o eliminację tych zbrodni⁶.

2. Pojęcie przemocy seksualnej. Akty prawa międzynarodowego.

Na wstępie zaznaczyć należy, że pojęcie przemocy seksualnej jest szersze od pojęcia zgwałcenia i obejmuje wszelkie poważne nadużycia o charakterze seksualnym, naruszające integralność fizyczną i psychiczną za pomocą przymusu i groźby⁷.

Problematyka przemocy seksualnej w konfliktach zbrojnych poruszona została już w przepisach Konwencji Genewskich. W art. 27 IV Konwencji Genewskiej stwierdzono, że kobiety będą podlegały specjalnej ochronie przed wszelkimi zamachami na ich cześć, przed gwałceniem, zmuszaniem do prostytucji i wszelką obrazą wstydlivości⁸. Do tej problematyki odniesiono się także w I Protokole Dodatkowym, gdzie w art. 75 ust. 2 wskazano, że takie czyny jak zamachy na życie, zdrowie albo równowagę psychiczną, a zwłaszcza tortury fizyczne i psychiczne, zamachy na godność osobistą, w szczególności zaś traktowanie upokarzające i poniżające, ale także zmuszanie do prostytucji – są zakazane zawsze i wszędzie bez względu na to czy sprawcami takich czynów są funkcjonariusze cywilni czy wojskowi⁹. Natomiast w

⁵ General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly on 19 June 2015*, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/187/68/pdf/n1518768.pdf> (dostęp: 15.08.2024).

⁶ Global Campaign for PEACEducation, *Międzynarodowy Dzień Eliminacji Przemocy Seksualnej w Konfliktach*, <https://www.peace-ed-campaign.org/pl/event/international-day-for-the-elimination-of-sexual-violence-in-conflict/2024-06-19/> (dostęp: 15.08.2024).

⁷ Prosecutor v. Vlastimir ĐORĐEVIĆ, IT-05-87/1-A, 27 stycznia 2014, para. 850, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/IT-05-87%231-A/JUD265R0000406863.pdf> (dostęp: 19.08.2024).

⁸ Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U z 1956r., nr 38, poz. 171, załącznik), <https://www.legal-tools.org/doc/8913f1/pdf/> (dostęp: 10.08.2024).

⁹ Protokoły Dodatkowe dotyczące ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II), sporządzone w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175 z późn. zm.).

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

treści przepisu art. 76 ust. 1 tego dokumentu zwrócono uwagę na konieczność szczególnego poszanowania i ochrony kobiet, przed różnymi czynami w tym przed zgwałceniem, zmuszaniem do prostytucji i wszelkimi innymi postaciami zamachu na obyczajność¹⁰. Z kolei w Trzeciej Konwencji Genewskiej na mocy art. 14 że jeńcy wojenni mają we wszelkich okolicznościach prawo do poszanowania swej osoby i czci¹¹. Konietom przysługuje przy tym równe traktowanie ze wszystkimi względami należnymi ich płci¹². W art. 97 tej konwencji podkreślono, że kobiety, które są jeńcami wojennymi i odbywają kary dyscyplinarne, mają być osadzane oddzielnie od mężczyzn, w osobnych pomieszczeniach, w których pozostawać będą pod bezpośrednim nadzorem kobiet. Należy przy tym zauważyć, że przepisy Konwencji Genewskich oraz I Protokołu Dodatkowego odnoszą się wyłącznie do konfliktów o charakterze międzynarodowym¹³.

Nie oznacza to jednak, że podobne czyny popełnione w konflikcie niemającym międzynarodowego charakteru są bezkarne, bowiem w art. 3 wspólnym dla czterech Konwencji Genewskich odniesiono się do konfliktów niemiędzynarodowych. Zgodnie z treścią tego przepisu w przypadku wybuchu na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron konfliktu nie posiadającego charakteru międzynarodowego, każda ze Stron w konflikcie zobowiązana jest do humanitarnego traktowania osób - niebiorących bezpośrednio udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, które złożyły broń oraz osobami, które stały się niezdolne do walki na skutek choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu, bez czynienia różnic na ich niekorzyść z powodu rasy, koloru skóry, religii lub wiary, płci, urodzenia lub majątku ani z żadnych innych analogicznych powodów w tym celu zakazano w stosunku do nich m.in. zamachów na ich nietykalność osobistą, stosowania tortur¹⁴. Do konfliktów niemiędzynarodowych odnoszą się także przepisy

---

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Konwencje o Ochronie Ofiar Wojny, podpisane w Genewie Dnia 12 Sierpnia 1949 Roku (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171 z późn. zm.).

¹² Ibidem.

¹³ Zgodnie z treścią przepisu art. 2 lit. b Protokołów Dodatkowych „określenie "normy prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych" oznacza przepisy zawarte w umowach międzynarodowych, których stronami są strony konfliktu a także powszechnie uznane zasady i normy prawa międzynarodowego mające zastosowanie do konfliktów zbrojnych (Protokoły Dodatkowe dotyczące ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczące ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II), sporządzone w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175 z późn. zm.).

¹⁴ Konwencje o Ochronie Ofiar Wojny, podpisane w Genewie Dnia 12 Sierpnia 1949 Roku (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171 z późn. zm.).

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

II Protokołu Dodatkowego dotyczące osób, które nie biorą udziału w działaniach zbrojnych lub które zaniechały takiego udziału. W stosunku do nich zamachy na godność osobistą, w szczególności traktowanie poniżające i upokarzające, gwałt, zmuszanie do prostytucji i wszelkie postacie zamachów na obyczajność (art. 4 ust. 2 lit.e).¹⁵

3. Przemoc seksualna, jako narzędzie wojny.

Przemoc seksualna jest częstym narzędziem wykorzystywanym w trakcie konfliktów zbrojnych. M. Wallström, piastująca stanowisko Specjalnej Przedstawicielki Narodów Zjednoczonych ds. Przemocy Seksualnej w Sytuacjach Konflikty stwierdziła nawet, że „Kobieta idąca po wodę lub po drewno na opał jest w większym niebezpieczeństwie niż żołnierz na linii frontu¹⁶.”

Zgwałcenie i inne formy przemocy seksualnej są przy tym zabronione na mocy przepisów międzynarodowego prawa humanitarnego w międzynarodowych i niemiędzynarodowych konfliktach zbrojnych. **Czyny te mogą być uznane za tortury, a także mogą wypełniać znamiona zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych, a nawet zbrodni ludobójstwa.**

3.1. Przemoc seksualna jako tortura.

Stosownie do **stanowiska OBWE** „W definicji tortur określonej zgodnie z międzynarodowym prawem humanitarnym oraz międzynarodowym prawem praw człowieka mieści się przemoc seksualna polegająca na umyślnym zadawaniu dotkliwego bólu lub cierpienia (psychicznego lub fizycznego) w celu wydobycia informacji lub przyznania się do winy, w celu ukarania, zastraszenia lub przymuszenia lub przemoc seksualna wynikająca z każdego innego powodu mającego swoje źródło w jakiegoś typu dyskryminacji. Osoby dopuszczające się tego typu przestępstw mogą celowo seksualizować swoje brutalne

¹⁵ Protokoły Dodatkowe dotyczące ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczące ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II), sporządzone w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175 z późn. zm.).

¹⁶ UNIC Warsaw Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, *Przemoc seksualna jako narzędzie wojny*, <https://www.unic.un.org.pl/rwanda/przemoc-seksualna-jako-narzedzie-wojny/2595> (dostęp: 15.02.2025).

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

zachowanie i stosowane przez siebie tortury w ramach świadomych prób wywołania dalszego zawstydzienia lub upokarzania ofiar ze względu na ich tożsamość lub pochodzenie. Przemoc seksualną da się sklasyfikować jako okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie, nawet jeśli nie zawiera elementu celowych działań. Przemocą taką może być gwałt dokonany jako forma tortur, brutalne traktowanie albo karanie, a także inne formy napaści seksualnych i upokorzenia stosowane w tych właśnie celach. Do tortur o charakterze seksualnym zalicza się m.in. gwałt i groźby zgwałcenia, gwałt analny z użyciem przedmiotów, rozbieranie do naga, stosowanie prądu elektrycznego na genitalia, pośladki lub piersi, a także znieważanie i upokarzanie mające charakter seksualny¹⁷. Zakaz stosowania tortur ma charakter bezwzględny i absolutny¹⁸. **Nie może zostać uchylony w żadnych okolicznościach nawet tych które są związane ze stanem wojny bądź niebezpieczeństwa publicznego¹⁹.** Zgodnie z treścią przepisu **art. 5 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka** (dalej: PDPCz) „Nie wolno nikogo torturować ani karać lub traktować w sposób okrutny, nieludzki lub poniżający”.

Definicja tortur została zawarta w przepisach **Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania²⁰**. W art. 1 tego dokumentu określono, że tortury to „każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje

¹⁷ Office for Democratic Institutions and Human Rights, *Przemoc seksualna i przemoc związana z płcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE*, OSCE/ODIHR 2023, s. 26-27, <https://www.osce.org/files/f/documents/4/1/559935.pdf> (dostęp: 18.08.2024).

¹⁸ Rzecznik Praw Obywatelskich, *Art. 40 – Zakaz tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/konstytucja-art-40-zakaz-tortur-nieludzkiego-i-ponizajacego-traktowania> (dostęp: 17.08.2024).

¹⁹ Office for Democratic Institutions and Human Rights, *Opinia...op.cit.*, s. 6.

²⁰ Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 37).

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo”. Za realizację przepisów tej konwencji odpowiedzialne są Państwa - Strony, które zostały zobligowane do podjęcia odpowiednich środków (ustawodawczych, administracyjnych, sądowych) w celu zapobieżenia stosowania tortur na terytorium objętym ich jurysdykcją (art. 2). Za monitorowanie i wdrażanie przepisów Konwencji ONZ odpowiada **Komitet Przeciwko Torturom**, który zajmuje się interpretacją obowiązków państw w tym zakresie²¹. Zakaz stosowania tortur został także ujęty w przepisach **Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych**, zgodnie z treścią art. 7 „Nikt nie będzie poddawany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu (...)”²². W dniu 18 grudnia 2002 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło **Protokół Fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania**²³ (dalej: Protokół). W dokumencie tym określono konieczność ustanowienia systemu regularnych wizyt niezależnych, międzynarodowych i krajowych organów w miejscach, gdzie przebywają osoby pozbawione wolności w celu zapobiegania torturom, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu (art. 1). Rzeczpospolita Polska ratyfikowała Protokół w 2005 r. Funkcja organu wizytującego ds. zapobiegania torturom i innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu została powierzona Rzecznikowi Praw Obywatelskich (art. 4 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich)²⁴.

Spośród dokumentów Rady Europy należy zwrócić szczególną uwagę na przepisy **Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności**²⁵ (dalej: EKPCz). Zgodnie z treścią art. 3 EKPCz „Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu i poniżającemu traktowaniu”²⁶. EKPCz została podpisana przez Polskę w dniu 26 listopada 1991

²¹ Office for Democratic Institutions and Human Rights, *Opinia...op.cit.*, s. 6.

²² Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

²³ Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192).

²⁴ Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1058).

²⁵ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.).

²⁶ Ibidem.

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

r., ale jej ratyfikacja nastąpiła dopiero w dniu 19 stycznia 1993 r. Stanowi ona główne ogniwo w europejskim systemie ochrony praw człowieka²⁷. Przepis ten musi być uwzględniony w przypadku oceny sposobu traktowania osób, które zostały uwięzione. Art. 3 EKPCz nie przewiduje przy tym żadnych wyjątków, a przepis ten ma charakter bezwzględny. Użycie siły lub innych środków przymusu możliwe jest jedynie w ściśle określonych przez przepisy prawne przypadkach. W sprawie *Piechowicz przeciwko Polsce* Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPCz) podkreślił, że „Artykuł 3 Konwencji chroni jedną z najbardziej fundamentalnych wartości społeczeństwa demokratycznego. Nawet w najtrudniejszych okolicznościach, takich jak walka z terroryzmem lub przestępczością kryminalną, Konwencja zabrania kategorycznie tortur oraz nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania bez względu na zachowanie ofiary”²⁸. Analogiczne sformułowanie znalazło się w art. 4 **Karty Praw Podstawowych UE**, zgodnie z którym „Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”²⁹. Do tej problematyki odnosi się także **Konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu**³⁰. Na mocy tego dokumentu utworzono **Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu** (art. 1). W orzecznictwie dokonano rozróżnienia na tortury i inne nieludzkie traktowanie np. w orzeczeniu w sprawie *Al. Nashiri przeciwko Polsce*, określono, że „tortury to zadawanie ostrego bólu lub cierpienia w celu (...) uzyskania informacji, ukarania lub zastraszania”³¹.

3.2. Zgwałcenie jako zbrodnia przeciwko ludzkości.

Bardzo długo na poziomie międzynarodowym brak było jednak karalności przestępstwa zgwałcenia, czyny te penalizowane były wprawdzie na poziomie ustawodawstwa

²⁷ Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, *Standardy Prawne Rady Europy. Teksty i komentarze. Tom III. Prawo Karne*, Warszawa 1997, s. 74.

²⁸ European Court of Human Rights, *Sprawa PIECHOWICZ przeciwko POLSCE*, skarga nr 20071/07, https://trybunal.gov.pl/uploads/media/Sprawa_Piechowicz_przeciwko_Polsce_skarga_nr_20071_07_wyrok_z_dnia_17_kwietnia_2012_r..pdf (dostęp: 17.08.2024).

²⁹ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. U. UE. C. z 2007 r. Nr 303, str. 1 z późn. zm.).

³⁰ Europejska Konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238 z późn. zm.).

³¹ Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, *Orzeczenie w sprawie Al. Nashiri przeciwko Polsce*, skarga nr 28761/11, [https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/\\$N/9900000000000001_I_ETPC_028761_2011_Wy_2014-07-24_001](https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/$N/9900000000000001_I_ETPC_028761_2011_Wy_2014-07-24_001) (dostęp: 17.08.2024).

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

poszczególnych krajów, jednak nie rozpatrywano ich na płaszczyźnie międzynarodowej. Zgwałcenie traktowane było, jako „produkt uboczny wojny”, a niekiedy nawet jako nagroda dla potencjalnych zwycięzców. Ten punkt widzenia zmieniły dopiero wydarzenia związane z wojną w Rwandzie i na Bałkanach³². **Na poziomie międzynarodowym zgwałcenie może zostać zakwalifikowane, jako zbrodnia przeciwko ludzkości, zbrodnia wojenna lub zbrodnia ludobójstwa.**

Zgwałcenie jako zbrodnia przeciwko ludzkości zostało unormowane w przepisach trybunałów karnych *ad hoc*³³. Międzynarodowy Trybunał Karny ds. byłej Jugosławii³⁴ (dalej: MTKJ) ujął go w treści przepisu art. 5 lit. g, z kolei Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy³⁵ (dalej: MTKR) w treści przepisu art. 3 lit. g. Obecnie funkcjonujący Międzynarodowy Trybunał Karny³⁶ (dalej: MTK) zgwałcenie unormował w katalogu zbrodni przeciwko ludzkości obok takich czynów, jak: niewolnictwo seksualne, przymusowa prostytutka, wymuszona ciąża, przymusowa sterylizacja oraz jakiegokolwiek inne formy przemocy seksualnej porównywalnej wagi (art. 7 ust. 1 lit. g). **Aby przestępstwo zgwałcenia mogło zostać zakwalifikowane jako zbrodnia przeciwko ludzkości, czyn ten musi zostać popełniony w ramach rozległego lub systematycznego³⁷, świadomego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej, a więc w określonym celu, okolicznościach i zamiarze (art. 7 Rzymskiego Statutu MTK: dalej RS MTK).** Co istotne, zbrodnia ta musi zostać popełniona w czasie trwania ataku, a czyny sprawcy muszą stanowić jego część. Podstawowym celem ataku ma być ludność cywilna. Nie ma przy tym znaczenia, która ze stron konfliktu rozpoczęła działania zbrojne.

³² Według ostrożnych szacunków podczas wojny domowej w Rwandzie w 1994 r. zgwałcono od 100 000 do 250 000 kobiet. Z kolei na Bałkanach od 250 000 do 500 000.

³³ Czyli: Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy oraz Międzynarodowy Trybunał Karny ds. byłej Jugosławii.

³⁴ United Nations Security Council, S/RES/827 (1993), 25 May 1993, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf (dostęp: 09.08.2024).

³⁵ United Nations Security Council, S/RES/955 (1994), 8 November 1994, https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/941108_res955_en.pdf (dostęp: 09.08.2024)

³⁶ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708 z późn. zm.).

³⁷ P. Hofmański, H. Kuczyńska, *Międzynarodowe prawo karne*, Warszawa 2020, s. 124: Atak jest systematyczny jeśli akty przemocy są realizowane zgodnie z określonym planem, a sposób, że należy wykluczyć ich przypadkowość.

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

3.3. Zgwałcenie, jako zbrodnia wojenna.

MTKR obok wpisania przestępstwa zgwałcenia do katalogu zbrodni przeciwko ludzkości ujął je także w treści przepisu art. 4 lit. e Statutu MTKR dotyczącego pogwałcenia wspólnego art. 3 Konwencji Genewskich oraz II Protokołu Dodatkowego, gdzie wpisano – zamachy na godność osobistą, w szczególności upokarzające i poniżające traktowanie, zgwałcenie, wymuszoną prostytucję i wszelkie inne formy wykorzystywania seksualnego.

Statut Rzymski Międzynarodowego Trybunału Karnego (dalej: RSMTK) zaliczył zgwałcenie do katalogu zbrodni wojennych obok takich czynów jak: niewolnictwo seksualne, przymusowa prostytucja, wymuszona ciąża, przymusowa sterylizacja oraz inne formy przemocy seksualnej również stanowiące poważne naruszenie Konwencji Genewskich (art. 8 ust. 2 lit. a xxii). Katalog przemocy seksualnej spenalizowanej przez Statut jest katalogiem otwartym.³⁸

RSMTK dzieli zbrodnie wojenne na dwie kategorie: na te które zostały popełnione w trakcie konfliktów wewnętrznych oraz te które zostały popełnione w konfliktach międzynarodowych³⁹. Warunkiem *sine qua non* jest wystąpienie czynu wchodzącego w skład definicji zbrodni wojennej w związku z konfliktem zbrojnym.

3.4. Zgwałcenie, jako zbrodnia ludobójstwa.

Zgwałcenia, które miały miejsce w Rwandzie i republikach byłej Jugosławii unaocznily społeczności międzynarodowej, że gwałty stanowiły ludobójczy plan, który wykorzystywany był jako wojenna taktyka. Sprawy te były przedmiotem zainteresowania wspomnianych już trybunałów karnych *ad hoc*. Zwrócono wówczas uwagę, że nie były one jednostkowymi

---

³⁸ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708 z późn. zm.).

³⁹ P. Hofmański, H. Kuczyńska, *Międzynarodowe...op.cit.*, s. 133.

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

przypadkami, lecz stanowiły dobrze zorganizowaną maszynę wojenną, której celem było unicestwienie wroga⁴⁰ oraz zniszczenie jego „tkanki społecznej”⁴¹.

Trybunały karne *ad hoc* dokonały zdefiniowania pojęcia zgwałcenia, a wydane orzeczenia przyczyniły się do ujęcia tego czynu w katalogu RSMTK. W swoich orzeczeniach trybunały *ad hoc* dokonały ujęcia ram interpretacyjnych tego przestępstwa. Przykładowo w sprawie *Kunurac et al*⁴². Izba Orzekająca stwierdziła, że przestępstwo zgwałcenia w prawie międzynarodowym stanowi penetracja seksualna dokonana bez dobrowolnie wyrażonej zgody ofiary, wynikającej z jej wolnej woli ocenianej w kontekście otaczających ją okoliczności wojennych. Natomiast w sprawie *Furundžija*⁴³ MTKJ uznał, że akt seksualny nosi znamiona zgwałcenia, jeżeli nie jest dobrowolny lub konsensualny ze strony ofiary⁴⁴

⁴⁰Zob. np. Edouard Karemera Matthe Ndirumapfse v. The Prosecutor, ICTR-98-44A, 29 września 2014, <https://cld.irmct.org/assets/filings/474-ICTR-98-44-4905-1-KAREMERA-ET-AL-APPEAL-JUDGEMENT.pdf> (dostęp: 19.08.2024); Ildéphonse Hategekimana v. The Prosecutor, ICTR-00-555B-A, 8 maja 2012, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-00-555B/MS39414R0000565787.PDF> (19.08.2024), Prosecutor v. Miroslav Kvočka, Mlado Radić, Zoran Žigić, Dragoljub Prcać, IT-98-30/1-A, 28 lutego 2005, <https://cld.irmct.org/assets/filings/Judgement-Kvočka.pdf> (dostęp: 19.08.2024).

⁴¹ NATO Review, *Zwalczanie przemocy seksualnej związanej z konfliktami*, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2017/10/26/zwalczanie-przemocy-seksualnej-zwiazanej-z-konfliktami/index.html> (dostęp: 08.05.2024).

⁴² Prosecutor v. Dragoljub Kunurac Radomir Kovac and Zoran Vukovic, IT-96-23 § IT-96-23/1-A, 12 czerwca 2002, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2002/en/40004> (dostęp: 19.06.2024).

⁴³ Prosecutor v. Anto Furundžija, IT-95-17/1-T, 10 grudnia 1998r., 21 czerwca 2000, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2000/en/91844> (dostęp: 19.08.2024).

⁴⁴ W tym miejscu wskazać należy, że Fundacja Polish Center for Torture Survivors preferuje stosowanie pojęcia „osoba ocalała” w miejsce „ofiara”. Jest to zgodne z tendencjami międzynarodowymi - „survivors” w miejsce „victim” dla osób po przeżyciu przemocy seksualnej, o ile te przeżyły. Prawo międzynarodowe w aktach prawnych stosuje w dalszym ciągu słowa ofiara, jednak jest to kwestią czasu, by narracja została zmieniona.

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

Na uwagę zasługują także orzeczenia np. w sprawach: *Jean-Paul Akayesu*⁴⁵, *Alfred Musema*⁴⁶, *Eliezer Niyitegeka*⁴⁷, *Mikaeli Muhimana*⁴⁸, *Nyiramasuhuko et al.*⁴⁹, *Zdravko Mučić*, *Hazim Delić*, *Esad Landžo*⁵⁰, czy *Duško Tadić*⁵¹.

Bibliografia (alfabetycznie):

1. Alfred Musema v. The Prosecutor, ICTR-96-13-A, 16 listopada 2001, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-96-13/MS11267R0000537628.PDF>
2. Domagała P., *Praktyczny przewodnik w zakresie międzynarodowej pomocy prawnej w sprawach karnych*, Lublin 2023.
3. Edouard Karemera Matthie Ngirumpatse v. The Prosecutor, ICTR-98-44A, 29 września 2014, <https://cld.irmct.org/assets/filings/474-ICTR-98-44-4905-1-KAREMERA-ET-AL-APPEAL-JUDGEMENT.pdf>
4. *Eliezer Niyitegeka* v. The Prosecutor, ICTR-96-14-A, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2004/en/19742>
5. European Court of Human Rights, *Sprawa PIECHOWICZ przeciwko POLSCE, skarga nr 20071/07*, https://trybunal.gov.pl/uploads/media/Sprawa_Piechowicz_przeciwko_Polsce_skarga_nr_20071_07_wyrok_z_dnia_17_kwietnia_2012_r._pdf
6. Europejska Konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238 z późn. zm.).
7. General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly on 19 June 2015*, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/187/68/pdf/n1518768.pdf>
8. Global Campaign for PEACEducation, *Międzynarodowy Dzień Eliminacji Przemocy Seksualnej w Konfliktach*, <https://www.peace-ed-campaign.org/pl/event/international-day-for-the-elimination-of-sexual-violence-in-conflict/2024-06-19/>
9. Hofmański P., Kuczyńska H., *Międzynarodowe prawo karne*, Warszawa 2020.
10. Ildephonse Hategekimana v. The Prosecutor, ICTR-00-555B-A, 8 maja 2012, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-00-555B/MS11267R0000537628.PDF>
11. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, *Standardy Prawne Rady Europy. Teksty i komentarze. Tom III. Prawo Karne*, Warszawa 1997.
12. Karta Narodów Zjednoczonych https://www.un.org/pl/dokumenty/karta_onz.php

⁴⁵ The Prosecutor v. Jean – Paul Akayesu, ICTR-96-4 -A, 23 czerwca 2001, <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/AKAYESU%20-%20APPEAL%20JUDGEMENT.pdf> (dostęp: 19.08.2024).

⁴⁶ Alfred Musema v. The Prosecutor, ICTR-96-13-A, 16 listopada 2001, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-96-13/MS11267R0000537628.PDF> (dostęp: 19.08.2024).

⁴⁷ Eliezer Niyitegeka v. The Prosecutor, ICTR-96-14-A, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ictr/2004/en/19742> (dostęp: 19.08.2024).

⁴⁸ Mikaeli Muhimana v. The Prosecutor, ICTR-95-1B-A, 21 maja 2007, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-95-01B/MS11267R0000622251.PDF> (dostęp: 19.08.2024).

⁴⁹ The Prosecutor v. *Pauline Nyiramasuhuko, Arsene Shalom Ntahobali, Sylvain Nsabimana, Alphonse Nteziryayo, Joseph Kanayabasahi, Elie Ndayambaje*, ICTR-98-42 A, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-98-42/MS11267R0000566969.PDF> (dostęp: 15.01.2025).

⁵⁰ Prosecutor v. *Zdravko Mucic, Hazim Delic, Esad Landzo*, IT-96-21-Abis, 8 kwietnia 2003, <https://www.icty.org/x/cases/mucic/acjug/en/> (dostęp: 19.08.2024).

⁵¹ Prosecutor v. *Dusko Tadic*, IT-94-1-A, 15 czerwca 1999, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1999/en/40180> (dostęp: 19.08.2024).

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

13. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. U. UE. C. z 2007 r. Nr 303, str. 1 z późn. zm.). Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
14. Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. z 1956r., nr 38, poz. 171, załącznik), <https://www.legal-tools.org/doc/8913f1/pdf/> (dostęp: 10.08.2024).
15. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.).
16. Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 37).
17. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).
18. Mikaeli Muhimana v. The Prosecutor, ICTR-95-1B-A, 21 maja 2007, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-95-01B/MS50163R0000622251.PDF>
19. NATO Review, *Zwalczanie przemocy seksualnej związanej z konfliktami*, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2017/10/26/zwalczanie-przemocy-seksualnej-zwiazanej-z-konfliktami/index.html>
20. Office for Democratic Institutions and Human Rights, *Przemoc seksualna i przemoc zwiazana z plcią w miejscach pozbawienia wolności – zapobieganie i reagowanie Standardy, rozwiązania, przykłady z regionu OBWE*, OSCE/ODIHR 2023 <https://www.osce.org/files/f/documents/4/1/559935.pdf>
21. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, *Orzeczenie w sprawie Al. Nashiri przeciwko Polsce*, skarga nr 28761/11, [https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/\\$N/9900000000000001 I ETPC 028761 2011 Wy 2014-07-24 001](https://etpcz.ms.gov.pl/etpccontent/$N/9900000000000001 I ETPC 028761 2011 Wy 2014-07-24 001)
22. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>
23. Prosecutor v. Anto Furundžija, IT-95-17/1-T, 10 grudnia 1998r., 21 czerwca 2000, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2000/en/91844>
24. Prosecutor v. Dusko Tadic, IT-94-1-A, 15 czerwca 1999, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/1999/en/40180>
25. Prosecutor v. Dragoljub Kunurac Radomir Kovac and Zoran Vukovic, IT-96-23/ IT-96-23/1-A, 12 czerwca 2002, <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2002/en/40004>
26. Prosecutor v. Miroslav Kvočka, Mlado Radić, Zoran Žigić, Dragoljub Prać, IT-98-30/1-A, 28 lutego 2005, <https://cld.irmct.org/assets/filings/Judgement-Kvocka.pdf>
27. Prosecutor v. Zdravko Mucic, Hazim Delic, Esad Landzo, IT-96-21-Abis, 8 kwietnia 2003 <https://www.icty.org/x/cases/mucic/acjug/en/>
28. Prosecutor v. Vlastimir ĐORĐEVIĆ, IT-05-87/1-A, 27 stycznia 2014, para. 850, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/IT-05-87%231-A/JUD265R0000406863.pdf>
29. Protokoły Dodatkowe dotyczące ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II), sporządzone w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175 z późn. zm.).
30. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192).
31. Rzecznik Praw Obywatelskich, *Art. 40 - Zakaz tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/konstytucja-art-40-zakaz-tortur-nieludzkiego-i-ponizajacego-tractowania>
32. Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708 z późn. zm.).
33. Trial International, *Sexual Violence*, <https://trialinternational.org/topics-post/sexual-violence/#section-2>
34. The Prosecutor v. Jean – Paul Akayesu, ICTR-96-4 -A, 23 czerwca 2001, <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/AKAYESU%20-%20APPEAL%20JUDGEMENT.pdf>
35. The Prosecutor v. Pauline Nyiramasuhuko, Arsene Shalom Ntahobali, Sylvain Nsabimana, Alphonse Nteziryayo, Joseph Kanayabasahi, Elie Ndayambaje, ICTR-98-42 A, <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-98-42/MS46274R0000566969.PDF> (

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
 Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

36. United Nations Security Council, S/RES/827 (1993), 25 May 1993, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf
37. United Nations Security Council, S/RES/955 (1994), 8 November 1994, https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/941108_res955_en.pdf
38. Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1058).
39. UNIC Warsaw Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, *Przemoc seksualna jako narzędzie wojny*, <https://www.unic.un.org.pl/rwanda/przemoc-seksualna-jako-narzedzie-wojny/2595>

Organizacja projektu

Fundacja The Polish Center for Torture Survivors
Siedziba: ul. Warszawska 14/1C, 15-063 Białystok
pcts@pcts.org.pl
afterwartrauma@gmail.com

Finansowanie projektu

